

2. Маркова А. Психология профессионализма/А.Маркова. – М.: МГФ “Знание”, 1996. – 34 с.
3. Радзівська І., Джулай О. Комплексний підхід до формування професійної компетентності майбутніх медичних фахівців./ І. Радзівська, О. Джулай – Вісник Черкаського університету. – 2012. – № 19. – С.76 – 81.
4. Тетяна Кравцова. Формування професійної компетентності майбутніх молодших медичних працівників засобами проблемно-модульного навчання/Кравцова Тетяна//Наукові записки КДПУ ім. Винниченка: Серія: Педагогічні науки. – 2013. – Вип. 120. – с. 208 – 211.
5. UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)1999/Statistical Yearbook 1999. Paris.

References

1. Zakon Ukrainy “Pro osvitu” 2017r./ El. nosii: <http://osvita.ua/legislation/law/2231/>
2. Markova A. Psykholohiya professyonalizma/A.Markova. – М.: МНФ “Znanye”, 1996. – 34 s.
3. Radziievska I., Dzhulai O. Kompleksnyi pidkhid do formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh medychnykh fakhivtsiv./ I. Radziievska, O. Dzhulai – Visnyk Cherkaskoho universytetu. – 2012. – № 19. – S.76 – 81.
4. Tetiana Kravtsova. Formuvannia profesiinoi kompetentnosti maibutnikh molodshykh medychnykh pratsivnykiv zasobamy problemno-modulnoho navchannia/Kravtsova Tetiana//Naukovi zapysky KDPU im. Vynnychenka: Serii: Pedagogichni nauky. – 2013. – Vyp. 120. – s. 208 – 211.
5. UNESCO (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization)1999/Statistical Yearbook 1999. Paris.

Одержано статтю: 27.08.2017

Прийнято до друку: 25.09.2017

УДК 371.13 : 376.2

DOI: 10.15330/esu.11.114-122

Світлана Чупахіна

кандидат педагогічних наук, доцент, ДВНЗ

“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника” (м.Івано-Франківськ, Україна)

Svitlana Chupakhina,

Candidate of pedagogical sciences (PhD),

Associate Professor, Vasyl Stefanyk Precarpathian national university (Ivano-Frankivsk, Ukraine)

cvitlana2706@gmail.com

СУЧАСНІ ПІДХОДИ У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ІНКЛЮЗИВНОГО НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

MODERN APPROACHES IN FUTURE EDUCATORS TRAINING FOR INCLUSIVE EDUCATION OF CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

В статті проаналізовано сучасні підходи у підготовці вчителів до інклюзивного навчання. Обґрунтовано методичну компетентність, як здатність до методичної діяльності. Методична компетентність в дослідженнях визначається як загальна компетентність педагога, яка включає інтегральну властивість особистості, характеризує здатність виконувати методичні професійні спеціальні функції у роботі з дітьми з ООП. Охарактеризовано структуру методичної компетентності, як корекційну спрямованість в методичній діяльності педагога через конкретний навчальний предмет, педагогічні концепції, позиції, принципи, технології тощо сучасної спеціальної освіти, які сприяють вмінню підбирати та використовувати найефективніші форми і методи взаємодії педагога і дитини з ООП, враховуючи сучасні підходи до педагогічної діяльності. Доведено, що процесуальний підхід методичної компетентності передбачає методичні дії в теоретичному й практичному аспектах.

Ключові слова: освітня інтеграція, інклюзивне навчання, діти з особливими освітніми потребами, фахова підготовка, компетентнісний підхід, методична компетентність.

The article analyzes contemporary approaches to teachers' training for inclusive education. The methodical competence as an ability to methodical activity is substantiated. Methodological competence in studies is defined as the general competence of the teacher, which includes the integral property of the individual, characterizes the ability to perform methodical professional special functions in work with children with special educational needs. The structure of methodical competence as a correctional orientation in the methodical activity of the teacher through a specific educational subject, pedagogical concepts, positions, principles, technologies, etc. of modern special education is described, which help to select and use the most effective forms and methods of interaction between a teacher and a child with special educational needs, taking into account modern approaches to pedagogical activity. It is proved that procedural approach of methodical competence involves methodical actions in theoretical and practical aspects.

Key words: *educational integration, inclusive education, children with special educational needs, professional training, competent approach, methodical competence.*

Постановка проблеми. Освітня інтеграція дітей з особливими освітніми потребами (ООП) це загальна світова тенденція, яка характерна для розвинутих країн. Це закономірний етап розвитку системи спеціальної освіти дітей з ООП, який пов'язано з усвідомлення суспільством та державою ставлення до осіб з інвалідністю, до визнання їх прав на рівні з іншими в різних сферах життя, включаючи й освіту.

Забезпечення доступу до якісної освіти дітей з ООП є одним з пріоритетів України на етапі її включення в європейський простір.

Відповідно до частини 6 статті 3 Закону України "Про освіту" створюються умови для здобуття освіти особами з ООП з урахуванням індивідуальних потреб, можливостей, здібностей та інтересів [1].

У Законі визначено такі нові поняття щодо осіб з ООП, а саме: "індивідуальна програма розвитку", "інклюзивне навчання", "інклюзивне освітнє середовище", "розумне пристосування", "універсальний Дизайн у сфері освіти" тощо.

Статті 19 і 20 та низка інших норм Закону системно врегульовують питання здобуття дітьми з ООП якісної освіти, зокрема через створення інклюзивних та/або спеціальних груп і класів. У разі звернення особи з ООП чи її батьків така група або клас утворюється в обов'язковому порядку [1].

Однак виникає низка завдань, які постають перед закладом освіти в процесі створення інклюзивної групи чи класу. Найактуальнішою є готовність педагогів до роботи з різними категоріями дітей в умовах інклюзивного освітнього середовища.

Актуальність дослідження і публікації. Проблема підготовки вчителя до роботи з дітьми, які мають особливі освітні потреби, актуалізована та обґрунтована в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців, зокрема С.Альохіної, М.Алексєєвої, Є.Агафонові, В.Бондаря, М.Гордона, Л.Гречко, О.Денисові, Л.Журавльова, В.Засенка, В.Зарецького, Н.Кирсти, А.Колупаєвої, О.Кутепові, О.Леханові, С.Митник, Н.Назарові, В.Поникарової, Н.Попові, Л.Савчук, Т.Сак, В.Синьова, О.Суворова, О.Таранченка, В.Тарасун, В.Тищенко, О.Хохліної, А.Шевцова, А.Шеманова, О.Ямбург, Л.Яценюк [5].

Метою дослідження є прослідкувати особливості фахової підготовки майбутніх педагогів до інклюзивного навчання дітей з ООП на сучасному етапі розвитку освіти в Україні.

Важливо зазначити, що задля реалізації мети слід забезпечити:

- спеціальну освітню та психологічну спрямованість навчання педагогів, яка базується на сучасних методиках роботи з дітьми з ООП;

- організацію цілісної системи роботи колективу закладу на міському, районному, обласному та ін. рівнях із використанням сучасних моделей роботи педагогів з дітьми з ООП.

Виклад основного матеріалу. Розглянемо детальніше сучасні підходи до забезпечення фахової підготовки майбутнього педагога. Проаналізуємо категорії дітей з ООП (рис.1).

Загалом діти з ООП в системі освіти поділяються на категорії, відповідні до історично сформованих типів закладів.

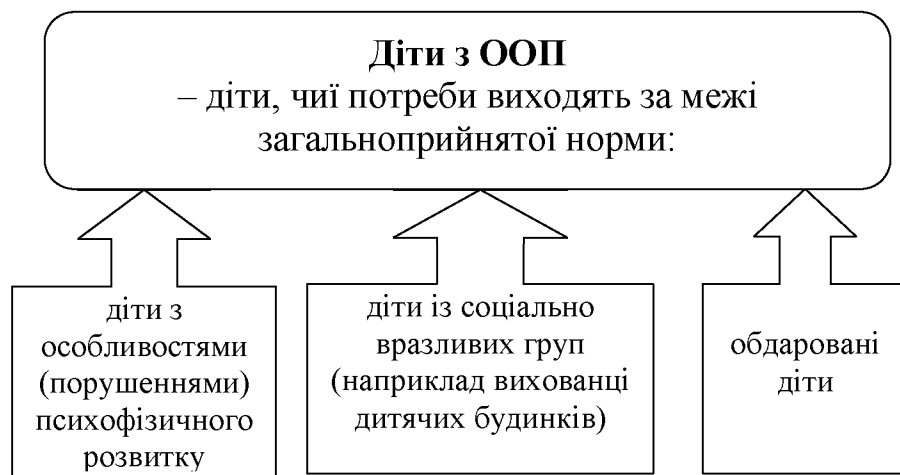

Рисунок 1

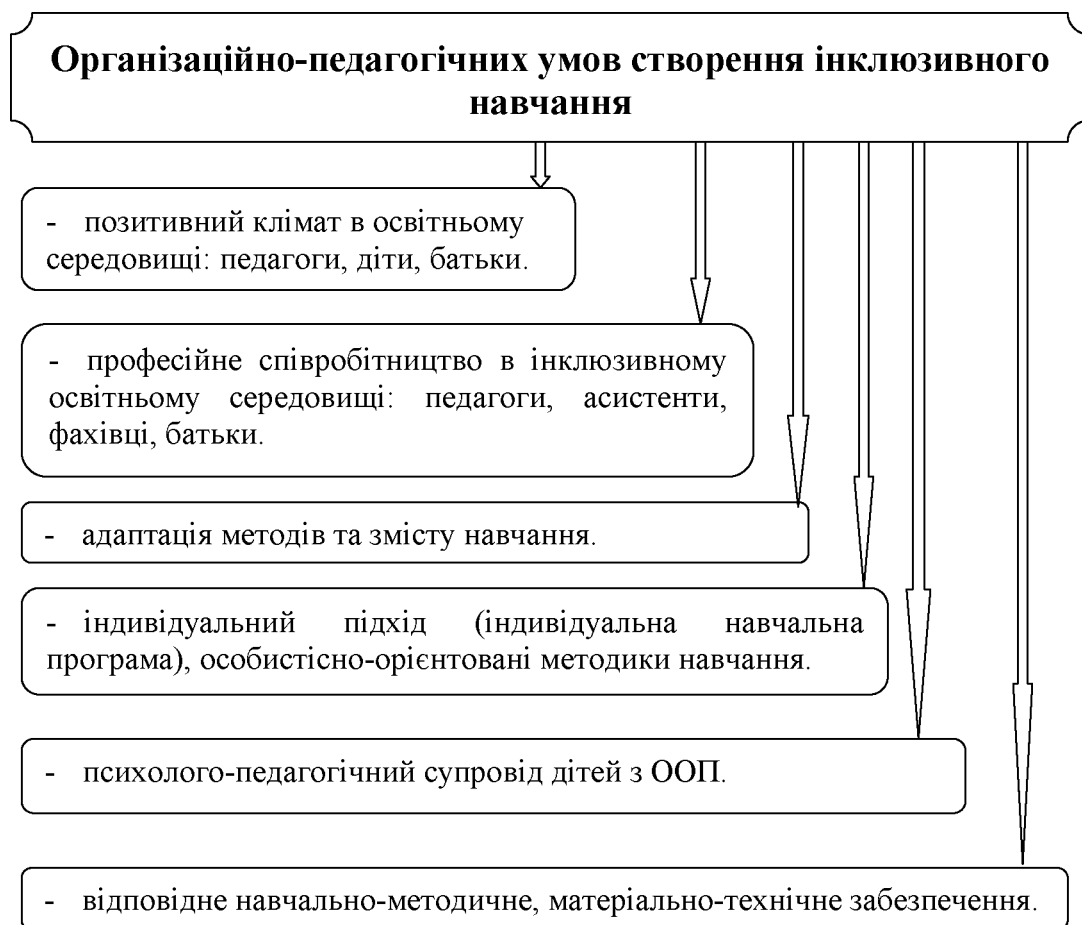

Рисунок 2

Зокрема основні категорії – це: діти з затримкою психічного розвитку (ЗПР), розумово відсталі (РВ) з детальнішим розділенням за важкістю, а також незрячі і слабоворі, нечуючі і слабочуючі, з важкими вадами мовлення, діти з фізичними вадами, з них окремо виділяють дітей з ДЦП та наслідками поліомієліті (останнє – анахронізм), діти з комбінованими вадами і викривленим розвитком (дитячий аутизм).

Спробуємо проаналізувати підготовку майбутнього педагога до роботи саме з цими категоріями дітей. Детально розглянемо організаційно-педагогічні умови створення інклюзивного освітнього середовища у загальноосвітньому закладі (рисунок 2).

Як бачимо вищезначені організаційно-педагогічні умови вимагають створення певної команди фахівців, які б забезпечили у не лише психолого-педагогічний супровід особливої дитини, а й мали фахові компетентності щодо методів навчання, створення навчально-методичного забезпечення інклюзивного освітнього середовища та вміли співпрацювати в команді.

Відповідно до листа Міністерства освіти і науки, молоді та спорту №1/9-675 від 25.09.12 року “Щодо посадових обов’язків асистента вчителя” зазначено необхідні компетентності асистента вчителя, зокрема асистенту вчителя важливо знати: основи законодавства України про освіту, соціальний захист; міжнародні документи про права людини й дитини; державні стандарти освіти; нормативні документи з питань навчання та виховання; сучасні досягнення науки і практики у галузі педагогіки; психолого-педагогічні дисципліни; особливості розвитку дітей з особливими освітніми потребами різного віку; ефективні методи, форми та прийоми роботи з дітьми, використовуючи індивідуальний та диференційований підхід; рівні адаптації навчального та фізичного навантаження; методи використання сучасних технічних засобів та обладнання; основи роботи з громадськістю та сім’єю; етичні норми і правила організації навчання та виховання дітей; норми та правила ведення педагогічної документації [2].

Також зазначено вміння асистента вчителя: застосовувати професійні знання в практичній діяльності; здійснювати педагогічний супровід дитини з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивного навчання; разом з іншими фахівцями складати індивідуальну програму розвитку дитини; вести спостереження та аналізувати динаміку розвитку учня; налагоджувати міжособистісні стосунки між всіма суб’єктами навчально-виховної діяльності; займатись посередницькою діяльністю у сфері виховання та соціальної допомоги [3].

Детально проаналізувавши знання і вміння асистента, стає зрозуміло, що вилучивши лише три положення в яких йдеться про дітей з ООП можемо говорити про компетентність сучасного педагога загальноосвітнього закладу.

Аналізуючи низку законодавчих актів, наукові дослідження й різноманітні аспекти навчально-методичних розробок та порад розуміємо важливість системи підготовки фахівців (як педагогів в інклюзивному середовищі так і асистентів). Надто загальними є запропоновані на сучасному етапі підходи до формування фахових компетентностей педагогів.

Безперечно педагог є найважливішою ланкою в організації інклюзивного навчання. Вдосконалення навчальної діяльності шляхом розвитку новітньої освітньої практики стає основною метою кожного викладача і кожного навчального закладу. Адже, традиційної вузівської загальнопедагогічної підготовки спеціалістів для

ефективної роботи з дітьми, що мають різні порушення в розвитку, звичайно, недостатньо. На сучасному етапі потрібні спеціально підготовлені фахівці.

Відтак важливо підготувати педагогів до роботи, забезпечити інструментарієм та моделями альтернативного навчання, допомогти їм оволодіти глибокими знаннями свого предмета, технологіями, методами роботи з дітьми з ООП. Однак якісно підготувати педагога до роботи в інклюзивній групі (класі) сучасні освітні програми неспроможні першочергово через брак часу і не менш важливо через те, що наперед не відомо з якою категорією дітей з особливостями розвитку доведеться працювати. Більш фахову підготовку мали б забезпечити короткотривалі, вузько орієнтовані курси тобто, якщо особлива дитина – це дитина з вадами зору (слуху), то це методики роботи з підготовки тифлопедагогів (сурдопедагогів). Відтак асистент вчителя це звичайно тифлопедагог чи сурдопедагог, який теж має бути ознайомлений з умовами професійної діяльності в умовах інклюзивного середовища [4].

Спробуємо зобразити певну модель підготовки вчителя початкової школи та асистента вчителя (рисунок 3,4,5).

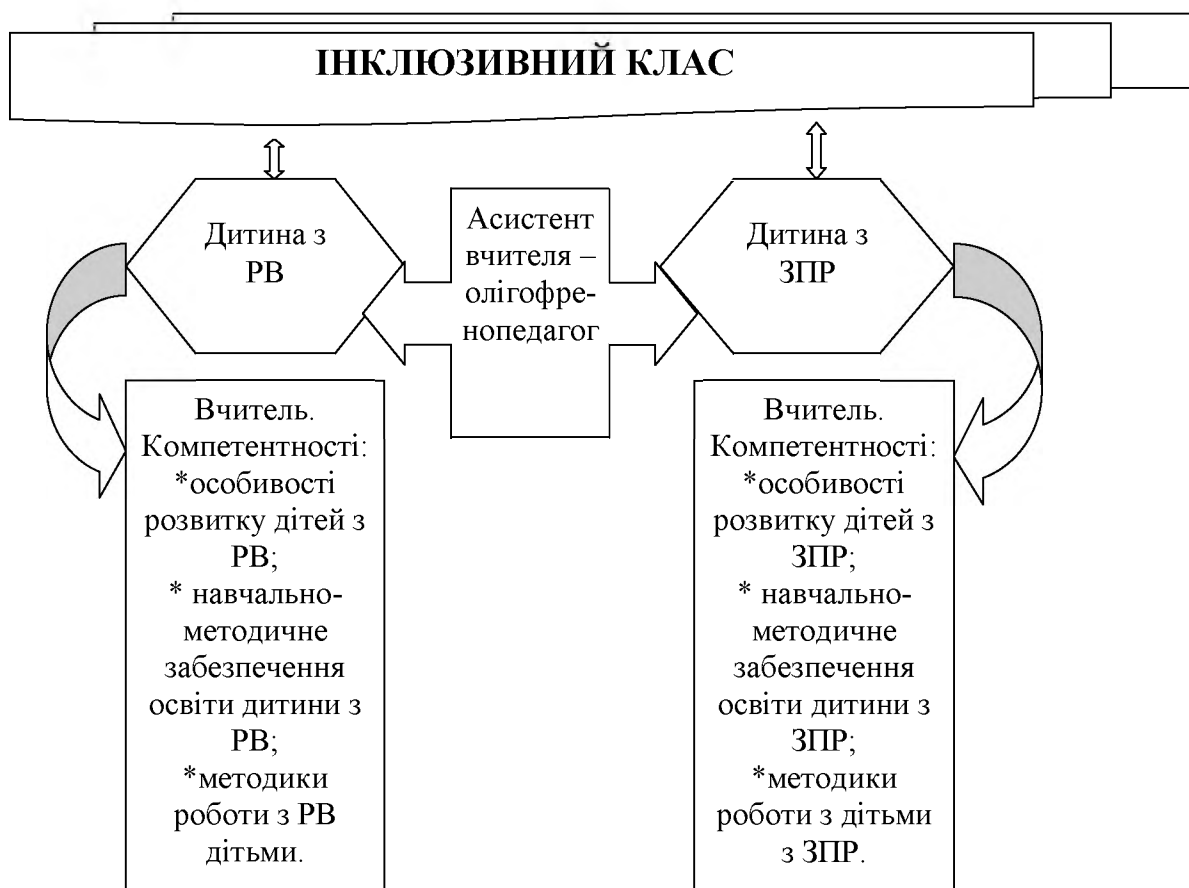

Рисунок 3

Без уваги залишилася ще одна категорія дітей – це діти з важкими вадами мовлення, які здебільшого навчаються у загальноосвітніх школах без допомоги асистента вчителя. Задля розвитку їх мовлення у школи включено години для роботи вчителя-логопеда. Виникає запитання: “Чи можна допомогти дитині подолати мовленнєві вади працюючи з нею один раз чи двічі на тиждень?”.

Стає зрозуміло, що у сучасній логопедичній роботі переважає приватна практика, якщо батьки зацікавлені та мають фінансові можливості для її забезпечення.

Специфіка та багатогранність проблеми включення дітей з ООП потребує професійної готовності педагога до вирішення завдань у соціально-педагогічній, реабілітаційній, консультативно-діагностичній, психотерапевтичній, корекційній та ін. діяльності.

Розглядаючи компетентнісний підхід у фаховій підготовці майбутніх педагогів важливого значення набуває методична компетентність, як здатність до методичної діяльності.

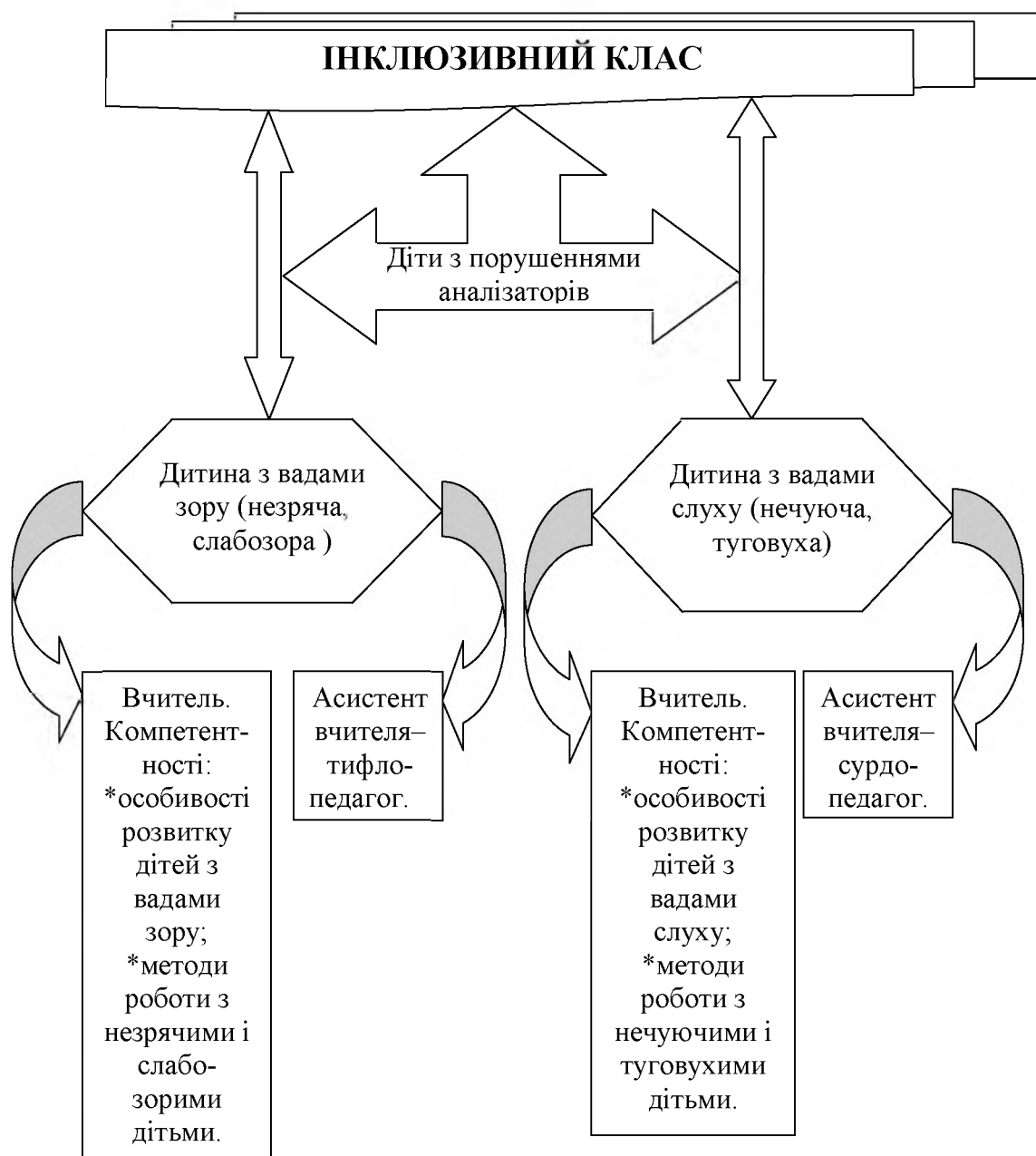

Рисунок 4

Методична компетентність в дослідженнях визначається як загальна компетентність педагога, яка включає інтегральну властивість особистості, характеризує

здатність виконувати методичні професійні спеціальні функції у роботі з дітьми з ООП. Така компетентність педагога в інклюзивному навчанні дітей з ООП є результатом його підготовки, яка характеризує його знання, розуміння, оцінку власних методичних дій і навичок якісно впроваджувати їх в систему освіти, корекції і розвитку дітей з ООП. Вивчення методичної складової діяльності педагога визначає здатність вирішувати варіативні методичні завдання в процесі інклюзивного навчання з урахуванням великої кількості спеціальних предметних методик.

Рисунок 5

Структура методичної компетентності – це корекційна спрямованість в методичній діяльності педагога через конкретний навчальний предмет, педагогічні концепції, позиції, принципи, технології тощо сучасної спеціальної освіти, які сприяють вмінню підбирати та використовувати найефективніші форми і методи взаємодії педагога і дитини з ООП, враховуючи сучасні підходи до педагогічної діяльності.

Процесуальний підхід методичної компетентності передбачає методичні дії в теоретичному й практичному аспектах: теоретичний – знання закономірностей функціонування і розвитку методичної системи, здатність пояснити вибір методичного компонента тощо; практичний аспект – уміння реалізовувати методичні (навчально-методичні) дії у виборі методичних компонентів (ціль, метод тощо), які

включать аналіз ситуації, виокремлення та формулювання завдання, планування й програмування методичних дій, їх реалізацію, контроль та корегування, здатність обґрунтовувати вибір враховуючи закономірності функціонування й розвитку методичної системи.

Відповідно до вищезначеного можна виокремити наступні методичні компетентності педагога в інклюзивному навчанні:

1. Знання, розуміння й уміння аналізувати умови методичної ситуації на різних рівнях методичної системи (системнометодичниц, загально методичний, частковометодичний), яий полягає в виокремленні та умінні аналізувати зовнішні чинники, які впливають на компоненти методичної системи, прогнозування впливу цих чинників на конкретну ситуацію, а саме: знання і розумінні особливостей та можливостей розвитку дитини з ООП і їх вплив на методичну ситуацію, вміння прогнозувати перебіг методичної ситуації залежно від особливостей розвитку дитини; знання та розуміння специфіки предмета, що вивчається, її вплив на ситуацію навчання (корекція і розвиток, виховання і освіта) школяра з ООП, другорядність впливу специфіки предмета на методичну ситуацію, уміння прогнозувати перебіг методичної ситуації залежно від особливостей і специфіки конкретного предметного змісту; знання і розуміння концепцій педагогіки і спеціальної педагогіки, уміння прогнозувати перебіг методичних ситуацій з огляду на загально педагогічні і спеціальні педагогічні закономірності навчального процесу, дотримання принципів (загальноосвітніх, спеціальних, з конкретного предмету) та вимог до організації інклюзивного навчання (корекційна спрямованість, психолого-педагогічний супровід тощо).

2. Знання видів методичних завдань, уміння виділяти методичну проблему з ситуації різного методичного рівня та формулювати завдання.

3. Знання, розуміння й вміння вибирати окремі компоненти системи, методичних дій, їх планування, програмування і застосування на різних рівнях методичної системи, а саме: знання й розуміння місця кожного компонента в методичній системі, їх взаємодії (мета – зміст – форма – методичний прийом – засоби), залежність компонента від ситуації, впливу зовнішніх, відповідно до системи, чинників; вміння вибирати компоненти методичної системи залежно від зовнішніх чинників (особливості розвитку дитини, специфіки предмета, концепції педагогічної науки загалом та спеціальної педагогіки зокрема) і закономірностей методичної системи, скажімо, мета і завдання залежно від зовнішніх чинників системи (можливості дитини і якого рівня вона може досягти з даного предмета, що вона отримує від знань з предмета, пропозиції загальної і спеціальної педагогіки щодо організації процесу навчання загалом та конкретних методів впливу зокрема); вибір змісту відповідно до визначеної мети з урахуванням можливостей дитини, специфіка предмета та сучасні педагогічні погляди; вибір форм навчання відповідно до мети й вибір змісту освіти; вибір методів і прийомів відповідно до мети, змісту й форми навчання; вибір засобів навчання відповідно до мети, змісту, форми, методів та прийомів.

4. Знання, розуміння й вміння контролювати та оцінювати методичні завдання на певному визначеному рівні перебігу методичної системи, проводити корекцію методичних дій.

Висновки та перспективи дослідження. Враховуючи теорію діяльності можемо стверджувати, що для оволодіння методичними компетентностями, як окремими діяльними характеристиками педагога, важливим є засвоєння

загального підходу професійної діяльності вчителя, який полягає у вирішенні професійно-методичних завдань. Відтак аналіз методичної компетентності дозволив нам виокремити певні способи методичних дій, які включають їх знання й розуміння, а також здатність впроваджувати та використовувати їх в різних ситуаціях інклюзивного навчання дітей з ООП. Отож складовою методичної системи стає методична ситуація, а складовою методичної діяльності – методичне завдання, відтак першочерговим методом дослідження методичних компетентностей буде вирішення певних методичних завдань інклюзивного навчання.

Отож обгрунтовуючи ефективність інклюзивного навчання та підготовку педагогів, варту зазначити, що не існує таких методів навчання, які можна використовувати тільки в спеціальних закладах, і не можна було б використовувати в загальноосвітній системі за умови відповідальності, професійного підходу та компетентності педагогів й залучення до інклюзивного освітнього середовища спеціалістів можемо стверджувати, що інклюзивні програми стануть більш ефективними, а шанс на повноцінну освіту у дітей з ООП збільшиться.

У наступних наших дослідженнях проаналізуємо толерантність суспільства щодо інклюзивної освіти та підготовку дітей з ООП до навчання в інклюзивній школі.

Література

1. Електронний ресурс: Веб-сайт Міністерства освіти і науки України (www.mon.gov.ua) рубрика “Освіта дітей з особливими потребами”.
2. Колупаєва А.А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: наук.-метод. посіб. /А.А.Колупаєва, Л.О. Савчук // – К.: Наук. світ, 2010. – С. 44–63.
3. Сварник М. Інклюзивна освіта в Україні: попередній аналіз ситуації / М.Сварник // Інклюзивна освіта. Збірник матеріалів проекту. – К.: 2013 – 14с.
4. Формування готовності педагогічних працівників до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивного навчання: тематичний збірник праць /упоряд. А.А.Волосюк, Н.А.Басараба, С.С.Козловська; за заг. редакцією А.О.Лавренчука // – Рівне: РОППО, 2014. – 343 с.
5. Шнайдер В.І., Кулик О.О., Фінько Г.М. Організація індивідуального навчання (Методичні рекомендації на допомогу педагогам ЗОШ та спеціальних закладів, реабілітаційних центрів, фахівцям психологомедико-педагогічних консультацій, педагогам, психологам, батькам) / В.І.Шнайдер, О.О.Кулик, Г.М.Фінько // – Кам’янець-Подільський, “Абетка-Нова”, 2007. – 148с.

References

1. Elektronnyi resurs: Veb-sait Ministerstva osvity i nauky Ukrainy (www.mon.gov.ua) rubryka “Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy”.
2. Kolupaieva A.A. Dity z osoblyvymy osvitynymi potrebamy ta orhanizatsiia yikh navchannia: nauk.-metod. posib. /A.A.Kolupaieva, L.O. Savchuk // – K.: Nauk. svit, 2010. – S. 44–63.
3. Svarnyk M. Inkliuzyvna osvita v Ukraini: poperednii analiz sytuatsii / M.Svarynk // Inkliuzyvna osvita. Zbirnyk materialiv proektu. – K.: 2013 – 14s.
4. Formuvannia hotovnosti pedahohichnykh pratsivnykiv do roboty z ditmy z osoblyvymy potrebamy v umovakh inkliuzyvnoho navchannia: tematychnyi zbirnyk prats /uporiad. A.A.Volosiuk, N.A.Basaraba, S.S.Kozlovska; za zah. redaktsiieiu A.O.Lavrenchuka // – Rivne: ROIPPO, 2014. – 343 s.
5. Shnaider V.I., Kulyk O.O., Finko H.M. Orhanizatsiia indyvidualnoho navchannia (Metodychni rekomendatsii na dopomohu pedahoham ZOSh ta spetsialnykh zakladiv, reabilitatsiinykh tsentriv, fakhivtsiam psykhologohomedyko-pedahohichnykh konsultatsii, pedahoham, psykhohoham, batkam) / V.I.Shnaider, O.O.Kulyk, H.M.Finko // – Kamianets-Podilskyi, “Abetka-Nova”, 2007. – 148s.

Одержано статтю: 22.08.2017

Прийнято до друку: 27.09.2017